

KÉTSZÁZ ÉVE SZÜLETETT TÓTH ÁGOSTON, A MAGYAR KATONAI TÉRKÉPÉSZET ÚTTÖRŐJE

JANKÓ ANNAMÁRIA

TÓTH ÁGOSTON, A TÉRKÉPÉSZ

Tóth Ágoston katonai pályája és a második katonai felmérés

Tóth Ágoston életének nagy része a Habsburg Birodalom második katonai felméréseinek idejére esett. Születésekor, 1812-ben már zajlott a felmérés, amit pályája csúcán, 1869-ben fejeztek be, így Tóth Ágoston térképészeti tevékenysége közvetlenül vagy közvetve szorosan kötődik e munkához.

I. Ferenc császár 1806. április 2-án kabinetparancsban rendelte el a „Zweite oder Franziszeische Landesaufnahme”-t,¹ amit jelenleg második katonai felmérésnek hívunk.²

Miután az Osztrák Birodalmon belül a hadügy közös volt, a katonák által szervezett és végzett topográfiai felmérést is Bécsből irányították³ a Császári és Királyi Főszállásmesteri Kar (*Generalquartiermeisterstab*) alárendeltségében. A második katonai felmérés elrendelésekor új, speciális szervezeteket hoztak létre, 1806-ban a Csillagászati Háromszögelő Osztályt (*Astronomisch-trigonometrisches Departement*), 1807-ben a Felmérő Testületet (*Mappierungs Corps*)⁴ és a Topográfiai Intézetet (*Topographische Anstalt*). Ezekből az intézményekből és a milánói Katonai Földrajzi Intézetből (*Militärisch-geographisches Institut*) jött létre 1839-ben a bécsi Katonai Földrajzi Intézet (*Militärgeographisches Institut*), amely 1918-ig a Habsburg Birodalom, majd az Osztrák–Magyar Monarchia felmérési és kisebb méretarányú térképeit készítette.⁵

A második katonai felmérés a birodalmon belül országok, tartományok szerint történt. Összesen 14 önálló felmérés, több mint 3600 szelvényen, 1:28 800-es méretarányban. A Magyar Királyság felmérésére a fentiekben belül 1819–1867 között került sor, 1112 szelvényen.⁶ Ezekből egy szelvény készítése fűződik Tóth Ágoston nevéhez.

Tóth Ágoston két anyai nagybátyja is katonatiszt volt, Mártony Károly hadmérnök, illetve Mártony István utász, akik a fiatalember érdeklődését a katonai pálya iránt fel-

¹ A második, illetve a Ferenc-féle országfelmérést.

² A Habsburg Birodalom első katonai felmérésére 1763–1787 között került sor.

³ Kivéve az észak-olasz tartományok térképezését, amelyet Milánó központból irányítottak.

⁴ Tagjai csapatoktól vezényelt tiszttek voltak.

⁵ *Jankó Annamária: Magyarország katonai felmérései 1763–1950. (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára) Budapest, 2007. (A továbbiakban: Jankó 2007.)* 56–58. o.

⁶ A második katonai felmérés eredeti kéziratos szelvényei, valamint a korabeli másolatok, „Copie”-k először a bécsi Katonai Földrajzi Intézet Térképtárába kerültek, majd 1924-től a Bécsi Hadilevéltár (Kriegsarchiv, a továbbiakban: KA) Térképtárában (Kartenabteilung, a továbbiakban: KtA) találhatóak. A Magyar Királyság felmérési szelvényeinek jelzete: B IX a 530. A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Térképtárában (a továbbiakban: HT) a „Copie” változat színes, eredeti méretű másolatai vannak meg, ezekből készült DVD kiadvány.

Tóth Ágoston honvédezzredes fényképe az 1870-es évek elejéről

keltették, így került a bécsi Katonai Mérnök Akadémiára (*K. k. Ingenieur- und k. k. Genieakademie*)⁷ 1827-től 1831-ig, ahol a térképezéshez szükséges alapismereteket is elsajátította.

Több állomáshely után 1840-ben az akkor újonnan létrejött bécsi Katonai Földrajzi Intézet Rajzoló osztályára helyezték,⁸ ahol térképészeti ismereteinek és rajzoló tehetségének jó hasznát vehette. Az osztály vezetője akkor Franz von Mayern alezredes volt, aki később, 1848-ban az Intézet igazgatója lett. Tóth másik főnöke Anton Ritter von Weiss százados volt, aki 1842–1868 között az Intézet egy másik osztályát, a Katonai térképező osztályt vezette. Tóth hamarosan a rajzolók között ellenőri munkakört kapott, de további előlépésre nem volt lehetősége. Mayern alezredes ekkor ajánlotta fel, hogy Tóth Ágoston vegyen részt a katonai felmérésben. Az ezt követő időszakban Tóth bővítette a felméréshez szükséges tudását, tanulmányozta a tereptant és a földrajzot.

1842-ben vezényelték Nagyszombatra, csoportfőnöke Anton von Schön őrnagy⁹ volt. Tóth a *Naplójában*¹⁰ Schönt kevésbé szeretetreméltó, mesterségéhez nem sokat értő és magyargyűlölő egyéniségnek írja le. A Habsburg Birodalom hadseregében számos magyar tiszt szolgált, de az egyáltalán nem volt akkor szempont, hogy a tiszteket abba az országba vezényeljék térképezni, ahonnan származtak, amelynek nyelvét, kultúráját jobban ismerték. Ebből a szempontból Tóth szerencsésnek nevezhető, hogy magyar területen mérhetett fel.

Nagyszombatban Tóthot három másik kezdő térképésszel némi gyakorlati oktatásban részesítették, majd terepre vezényelték. Szintén Tóth *Naplójából* ismert, hogy a kezdő topográfus magára hagyva dolgozott, bizonytalan volt az általa végzett munka minőségében, ezért főnökéhez, Schönhöz fordult gyakorlati tanácsokért. Az meg is jelent a helyszínen, de egy szót sem szólt, távozáskor is csak annyit, hogy „dolgozzon tovább”. Tóth csak később tudta meg, hogy főnöke a munkájával elégedett volt.

Tóth Ágoston felmérő és rajzoló tevékenysége eredményeképpen készült el egy szelvény Hont és Bars megye területén. Ez az Ipoly folyó egy részét, Fegyvernek, Lontó, Visk, Kemence község területét ábrázolja, a mai Magyarország területére a szelvény DK-i része, az Ipolytól délre eső terület esik.

A Magyar Királyság felmérése 1819-ben indult, az ország ÉNY-i részén. 1830-ig összesen 173 szelvény felmérésére került sor, 1837-ig szünetelt a tevékenység. Amikor Tóth Ágoston is felmért, 1837–1847 között, 167 szelvény készült el. Ez azt is jelenti, hogy ekkorra már a felmérő tisztek több tapasztalatra, kiforrottabb módszerekre támaszkodhattak.¹¹

A Tóth Ágoston által felmért terület a XXXI. oszlop 45. szelvényére esik. Bár a felmérések országonként, tartományonként folytak, a Magyar Királyság szelvényjelölése ösz-

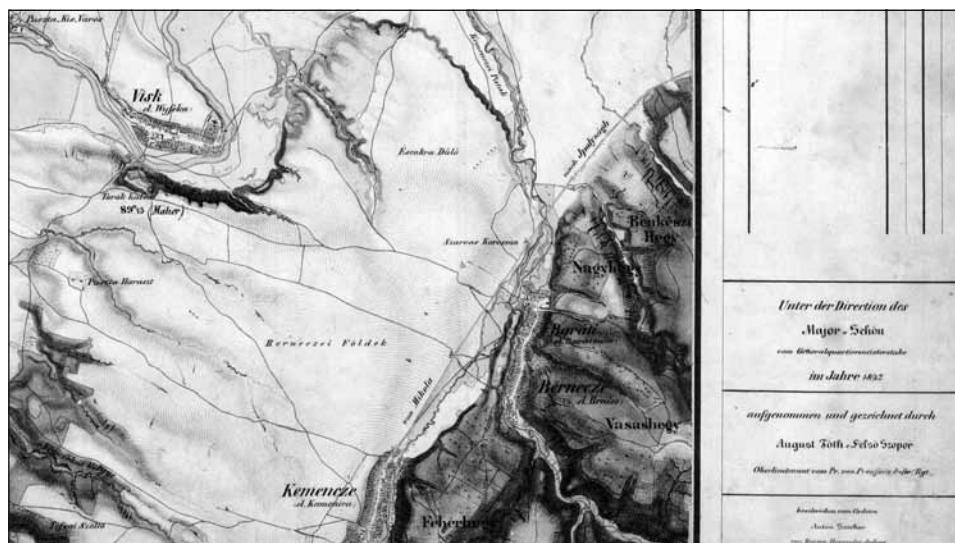
⁷ Már a 1830-as évektől tartottak térképezési gyakorlatokat, később szétválasztották a helyszínrajz (kartográfia) és a térképfelvétel oktatását.

⁸ 1840-ben 8 osztálya volt, ennek egyike volt a Rajzoló osztály.

⁹ Schön irányításával 1839–1844 között 46 szelvényt mértek fel Nagyszombattól északra, keletre és délre eső területeken.

¹⁰ *Irmédi-Molnár László*: Tóth Ágoston. Budapest, 1938. (M. Kir. Honvéd Térképészeti Intézet. *A Térképészeti Közlöny* 8. számú külön füzet. A továbbiakban: *Irmédi-Molnár* 1938.) E mű nagy része Tóth Ágoston „Napló”-ja (kéziratoss emlékirat az 1870–1880-as évekből, alcíme: Egy élet elveszett fарадоzásai) alapján született, amely jelenleg az Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának (a továbbiakban: MTAK) Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményében található. Tört. 2-rét. 300. l.

¹¹ *Jankó* 2007. 73. o.

A Magyar Királyság második katonai felméréséből a Tóth Ágoston által felmért és rajzolt szelvény DK-i része

szefüggést mutat Alsó- és Felső-Ausztria tartományával,¹² így az I. oszlop az Innsbruckon átmenő földrajzi hosszúsági kör mentén található. A szelvények méretaránya és nagysága a bécsi öl rendszeren alapult: a méretarány 1 hüvelyk:400 bécsi ölhöz, vagyis 1:28 800, egy színes, kéziratos szelvény nagysága (tükörméret) 24×16 hüvelyk, azaz 63,2×42,1 cm. Felül és jobb oldalt a szelvényeket széles keret határolja. A bal felső sarokban olvasható a csatlakozó szelvény száma, mellette az ország, a terület, illetve a megye megnevezése. Ez a Tóth Ágoston által készített szelvény esetében: „Königreich Ungarn, District: diesseits der Donau, Comit: Barsch, Honth”; középen a szelvény megnevezése: „Sectio Nro 45, Colonne Nro XXXI”, majd a grafikus aránymérték (egy fél osztrák mérföld, 5000 Schritte [lépés] vagy 2000 Klafter [bécsi öl]) következik. A jobb oldalon levő keretben megyék és járások szerint abc sorrendben gyűjtötték a településeket, feljegyezve a házak, istállók, valamint a beszállásolható emberek és lovak számát. A gazdasági létesítmények is feltüntetésre kerültek (Mayerhof – MH – major; Wirthaus – WH – csárda, kocsmá), valamint a településnevek mellett a Pfarre – Plébánia jelölés található. Mindezek alatt olvasható a felmérést irányító tiszt neve, rendfokozata, ezrede, a felmérés éve: „Unter der Direction des Major v Schön vom Generalquartiermeisterstabe im Jahre 1842.” Továbbá a felmérő és rajzoló rendfokozata és ezrede: „aufgenommen und gezeichnet durch August Tóth v Felső Szopor Oberlieutenant vom Pr. von Preussen Inftr. Regt.”¹³ Tóth Ágoston tehát ekkor főhadnagyi rangban volt és a 34. (Porosz herceg) gyalogezredtől vezényelték. Legalul szerepel a nevek megírását¹⁴ végző tiszt neve, rendfokozata és ezrede: „beschreiben vom Cadeten Anton Szuchar von Kaiser Alexander Infant.”

¹² Felmérésük 1809–1819 zajlott.

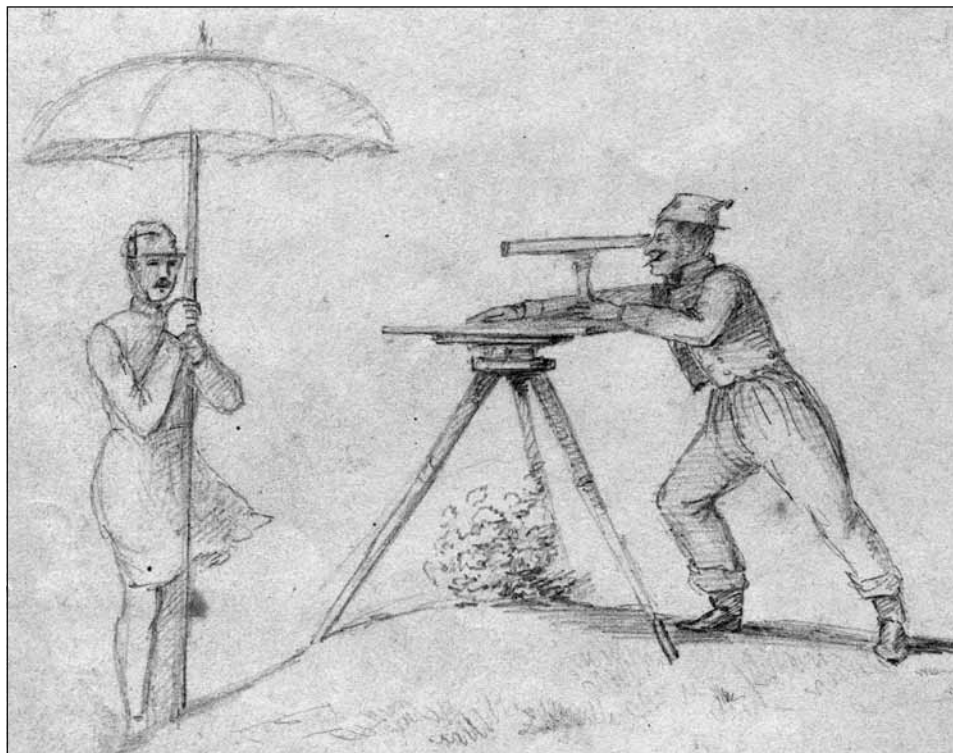
¹³ K. k. Prinz von Preussen Linien-Infanterie Regiment Nr. 34.

¹⁴ A nevek egységes írásmódja miatt alakult ki, hogy annak külön művelői voltak.

A térkép keretén szereplő megírások, rövidítések német nyelvűek, a térképen magán viszont a nevek többnyire azon a nyelven szerepelnek, ahogy azt helyben a lakosság használta, esetleg alatta egy másik változat (a Tóth Ágoston által készített szelvényen pl. Pereszlény alatt, szerepel: sl. [szlovák] Pereslany, Gyerk – sl. Hrkowce, Kemencze – sl. Kamenica). Szintén magyar az Alsó-, Felső előtag használata Fegyvernek községe, valamint a puszta, a korcsma megnevezés. A földrajzi nevek is többnyire magyarul szerepelnek: Ipoly folyó, Karponta patak, Fehérhegy, Vasashegy, de előfordulnak németül is: Szikincze B.[ach] (patak).

A második katonai felmérés szelvényei igen szép kivitelűek, nem marad el ettől a Tóth által készített sem. A sok kis települést alaprajzszerűen ábrázolja, a házakat meg lehet számolni. Az utak, vizek jól elkülönülnek, az utak minőségét a különböző színezés, vonalvastagság jelöli. Feltünteti a réteket, szőlőket, erdőket. A csíkozásos domborzatábrázolás jól visszaadja a domborzati formákat, a meredekséget.

Ebből az időből, Tóth vázlatkönyvéből fennmaradt egy általa rajzolt térképező jelenet,¹⁵ amely azóta többször megjelent a szakirodalomban: mérőasztalnál dolgozó tiszt (feltehetően maga Tóth) dioptrával (távcsöves vonalzó) irányzást végez, mellette a napernyőt tartó segéderővel.

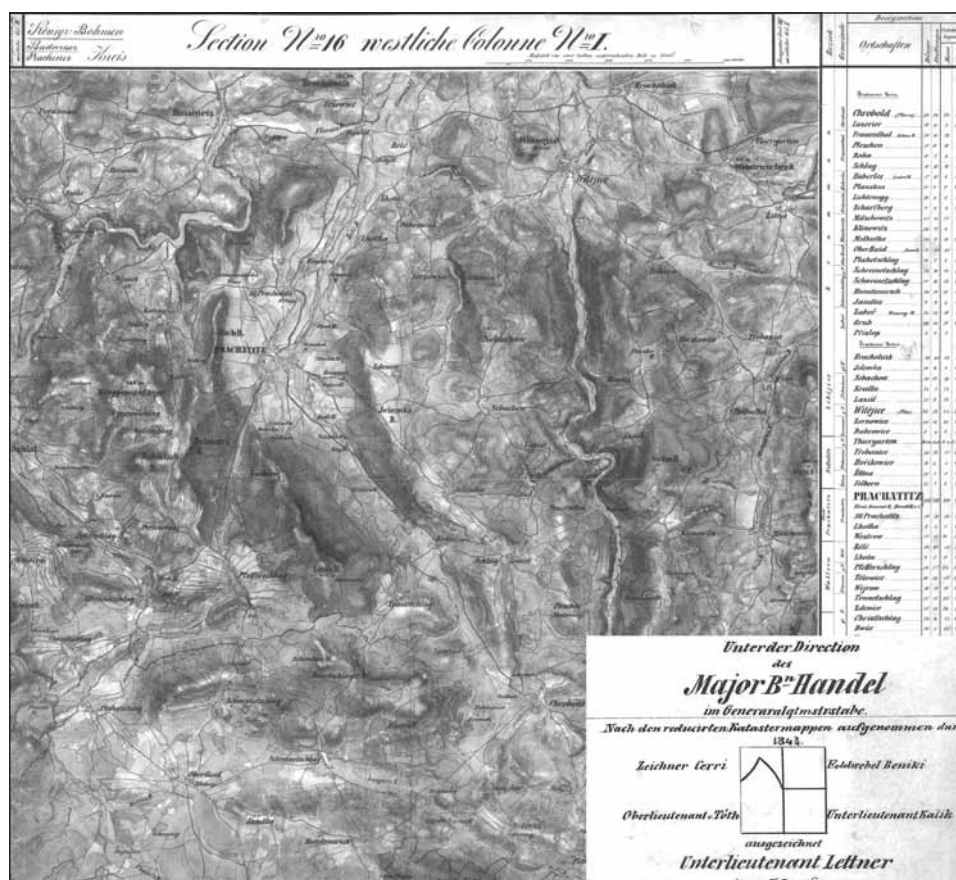

Térképező jelenet Tóth Ágoston vázlatkönyvéből

¹⁵ Soproni Múzeum. Vázlatalbum. 55. 86. 1–145. o.

Bár Mayern alezredestől a terepfelvételre vezénylést megelőzően Tóth azt az ígéretet kapta, hogy sikeres munka esetén felveszik a vezérkarba, helyette más került oda. Ez Tóthot igen érzékenyen érintette, súlyosan megbetegedett, a telet Nagyszombatban töltötte. A következő évben, 1843 májusában, Csehország felméréséhez¹⁶ osztották be, Handel őrnagy¹⁷ parancsnoksága alá. Tóth nagy lelkesedéssel vetette magát a munkába, egy nagy esőben azonban megfázott, és legyengült szervezete nem bírta a betegséget leküzdeni, így bevonultatták korábbi szolgálati helyére, Bécsbe, a Katonai Földrajzi Intézetbe, ezzel a katonai felmérésben való részvétele véget ért.

A csehországi szelvények nagysága és alakja különbözik a magyarországiaktól: méretük 20×20 hüvelyk, vagyis 52,7×52,7 cm, négyzet alakú szelvények, a kataszteri térképek kicsinyítésével készültek.¹⁸ Tóth a nyugati oszlop 16. szelvényén dolgozott, Prachatitz – ma

Tóth Ágoston által Csehországban felmért szelvény

¹⁶ Csehország második katonai felmérése 1842–1853 között zajlott, 267 szelvény készült el.

¹⁷ Ludwig von Handel őrnagy 1842–1845 között irányította Csehország felmérését. Irmédi–Molnár könyvében a név helytelenül, Blondel néven szerepel, feltehetően a kéziratos Napló alapján lett rosszul írva.

¹⁸ Jankó 2007. 71. o.

Prachaticce – város és környékén, DNY-Csehországban (Section Nro 16, westliche Colonne Nro I).¹⁹ A szelvények tartalma és a kereten kívüli szövegek kivitele, elhelyezése hasonló a magyarországi szelvényeknél leírtakhoz. A jobb oldali keretben a következők szerepelnek. A felmérést irányító neve: „Unter der Direction des Major Bn [Baron] Handel in Generalqtmstabe”; a felmérők neve: „Zeichner Cerri, Oberlieutenant v. Tóth, Feldwibel Beniki, Unterlieutenant Kalik.” 1843–1844-ben a felmérés a kicsinyített kataszteri térkép alapján²⁰ történt; a kis áttekintő szelvényen pontosan látható, hogy Tóth a délnyugati részt és az északnyugati szelvényrész egy darabját mérte fel. Alul szerepel a rajzoló neve: Lettner alhadnagy. Ez eltér a magyarországi szelvényeknél alkalmazott gyakorlattól, ahol a felmérő és a rajzoló egy személy volt.

Tóth példáján láthatjuk, hogy a felmérő tiszték munkája mellett, hogy szaktudást, tapasztalatot igényelt, nagyfokú fizikai és egészségi igénybevételt is jelentett, amelyet nem mindenki viselt el.

A Bécsi Katonai Földrajzi Intézetben először a Térképező osztályba osztották be, Nagy alezredes alá, aki akkor tért vissza csoportjával Észak-Olaszországból. Tóth feladata ekkor egy Közép-Olaszország térkép elkészítése volt, ami elnyerte Joseph von Skribanek ezredes, az Intézet akkori igazgatójának tetszését is. Ezt követően ismét Mayern ezredes alá került, majd a Statisztikai osztályra. 1845-ban a galíciai felkelés hírére Tóth bevonult az ezredéhez, a 34. (Porosz herceg) gyalogezredhez, de nem sokkal ezután visszatért Bécsbe, ahol Mayern ezredes újra terepmunkát ajánlott számára (de nem a második katonai felmérés keretén belül), Pétervárad és környékének felmérését, szintvonalas domborzatábrázolással.

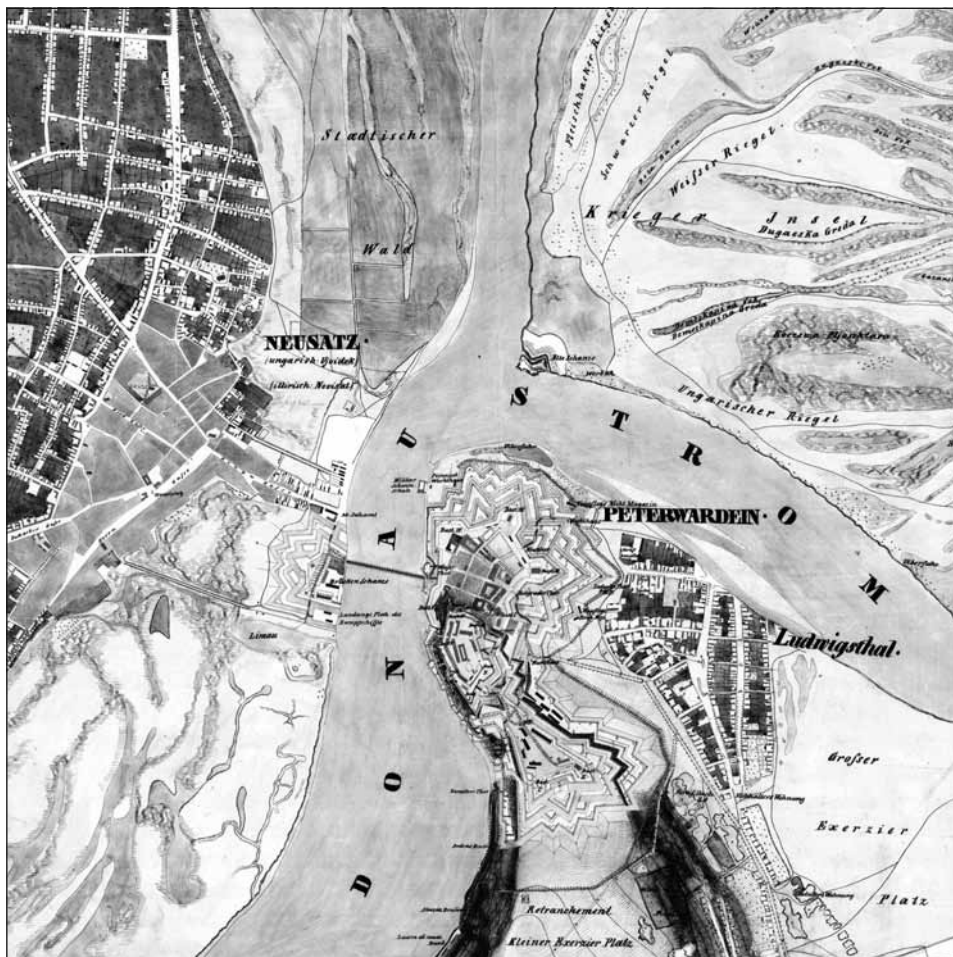
A szintvonalas domborzatábrázolás már a XIX. század elejétől ismert, de a katonai felmérésnél nem alkalmazták. Ott megmaradt a csíkozásos, amelyet plasztikusabbnak tartottak, a szintvonalas ráadásul sokkal több magassági pont mérését igényli. Tóth nagybátyja, Mártony Károly hadmérnök viszont már 1838-ban alkalmazta a brixeni erőd átépítésénél, ahol két hétig Tóth is megismerkedett az akkoriban még teljesen újnak számító módszerrel.

Így Tóth szintvonalas térképe Pétervárad és környékéről, ha kis területre készült is el, kísérleti munkának számít, amelyhez sok magassági pontot kellett meghatároznia. Tóth *Naplójából* tudjuk, hogy a péterváradi erőd parancsnoka a térképezéshez csak akkor adott engedélyt, ha ahhoz a mérnökkari igazgató is hozzájárul. Amíg az engedélyre várt, Tóth a várfalakon kívül folytatta a munkát (a térképnek csak igen kis része az erőd ábrázolása). E közben egy kocsmárostól megvette a vár egy régebbi tervrajzát, így az engedély megérkezésekor, az alkalmazott méretarányra kisebbitette azt, majd rövid bejárás után kész is volt a feladattal. November elején a kész szelvényekkel visszatért Bécsbe, és 1846–1847 telén véglegesen kidolgozta azokat.

A térkép Pétervárad és Újvidék környezetét ábrázolja 9 szelvényen, a teljes mérete 160,5×160,5 cm, amely mintegy 2,1 négyzetmérföld területet fed. Középpontjában a Duna két partján álló Újvidék és a vele szemben fekvő péterváradi erőd és település áll. Pétervárad közigazgatásilag a Szlavón Határőrvidék péterváradi ezredhez tartozott, míg

¹⁹ KA KtA B IX a 94-2.

²⁰ Tóth csak 1843-ban mért fel.

Részlet a „Pétervárad és Újvidék környéktérképe” c. térképből

Újvidék település a Magyar Királysághoz. A pétervárad erődéről sok felmérés, műszaki terv született a XVIII. századtól fogva, ezek a kéziratos térképek a bécsi Hadilevéltár Térképtárában találhatóak.²¹

A Tóth által készített térkép a környéktérképek kategóriájába tartozik, vagyis egy részletes topográfiai térkép, középpontjában a várral. A térképhez tartozó címlapon található németül a jelmagyarázat és az aránymértékek. A térkép címe: „Plan der Umgebung von

²¹ 1845-ben Alexander Kociczka hadnagy már készített Pétervárad és Újvidék környékéről egy kéziratos térképet, amelynek hasonló a méretaránya és a mérete, mint a Tóth által készített térképnek (Ma. 1:7200, méret 184×126 cm), de a domborzatábrázolás jóval kezdetlegesebb, csak jelzés értékű csíkozás. KA KtA G I h 497., HT jelzet: ua., színes másolat. Azt nem lehet megállapítani, hogy Tóth mely térkép másolatát vette meg a kocsmárostól.

Peterwardein und Neusatz.” Alatta középen egy kis áttekintő az ábrázolt területről, jelölve a szelvénybeosztást, ennek két oldalán a jelmagyarázat (növényzeti jelek – rét, legelő, szőlő, zöldség-, gyümölcsöskert, bozót, nádas). Alatta a szintvonalak sűrűségét adják meg: 10 párizsi láb,²² vagyis mintegy 3,25 m, amely abban a korban igen sűrű szintvonalnak számít. A térkép arányértékét kétféleképpen adta meg: párizsi²³ és bécsi²⁴ hüvelykben. A méretarányt már méterrendszerre átszámítva is megtaláljuk: 1:6912. Ez több mint négyszer olyan részletes, mint a katonai felmérés méretaránya, a kataszteri térképek méretarányához hasonlít (1:7200). A domborzatábrázolásnál a szintvonalak mellett a csíkozás is szerepel. Ez a fajta domborzatábrázolás (szintvonal és csíkozás együttes alkalmazása) is megelőzi a korát, általánossá majd a harmadik katonai felmérés kezdetekor (1869) válik. Irmédi-Molnár *Tóth Ágoston* című könyvében azt írja: „E térképet eddig még nem sikerült felkutatni.”²⁵

Az elmúlt évek kutatásai a bécsi Hadilevéltár anyagában lehetővé tették, hogy a térképet azonosítsuk,²⁶ de a hozzá tartozó szintezési jegyzőkönyvet eddig nem találtuk meg. Fodor Ferenc *A magyar térképírás* című könyvében²⁷ említést tesz ugyanennek a térképnek egy későbbi, fekete tusrajz másolatáról, amelyet a Topográfiai osztályon²⁸ másoltak az 1870-es évek elején. A másolaton a cím is magyarul szerepel: „Pétervárad környéke. 1846. évben vízszintes rétegekkel felvette Tóth Ágoston cs. k. főhadnagy.” Feltehetően e szintvonalas, csíkozásos domborzatábrázolású térkép alapján született a Karakas-hegy dombortérkép ugyanebben az időben. Karakas-hegy Péterváradtól délre terül el, a dombortérkép az eredeti térképnek csak egy kis részletét ábrázolja, amelyet az Államnyomdában készítettek. Címe (kényelvű, német és magyar): „Karakas hegy Pétervárad mellett (Karakas Berg bei Peterwardein). Felvette és lejtmezerte Tóth Ágoston 1846 cs. k. főhadnagy. Mérték 1 hüvelyk:100 öl (1:7200), rétegek magassága: 10 láb, hossz mérték 1:2 a magassághoz.”²⁹ Jelenleg ez az egyetlen ismert fennmaradt dombortérkép, amelyet Tóth Ágoston készített.

Pétervárad és Újvidék környéktérképének elkészítése után Tóth Ágoston újra bevonult ezredéhez, ahol biztosabb előmenetelre számított. A 34. (Porosz herceg) gyalogezred ekkoriban Galíciában állomásozott. 1848 áprilisában századossá léptették elő. A forradalmi események miatt Tóth 1848 októberében megírta elbocsátási kérelmét, így katonai pályafutása a császári seregben befejeződött. Ezzel egy időben a magyar honvédségnél már őrnagyi rendfokozatot kapott és zászlóaljparancsnok lett, ezt követte később alezredesi, majd ezredesi kinevezése.

²² 1 párizsi láb = 32,48 cm.

²³ 1 párizsi hüvelyk = 2,7 cm.

²⁴ 1 bécsi hüvelyk = 2,634 cm.

²⁵ *Irmédi-Molnár* 1938. 53. o.

²⁶ KA KtA G I h 498., HT jelzet: ua.

²⁷ *Fodor Ferenc: A magyar térképírás.* Budapest, 1953. (Honvéd Térképészeti Intézet. *A Térképészeti Közlöny* 15. számú külön füzet.) 232. o.

²⁸ Tóth 1869-től vezette a Közmunka- és Közlekedési Minisztérium Topográfiai osztályát. A térképen a következő szöveg szerepel: „A magyar helyszínrajzi osztályban (Topográfiai osztály) lemásolta” (név nincs).

²⁹ Országos Széchényi Könyvtár Térképtár, TD 14. Méret: 41×33 cm.

Tóth Ágoston tevékenysége az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc alatt és után

A forradalom és szabadságharc alatt a magyar hadvezetés számára nem állt rendelkezésre részletes térkép. Bár az első katonai felmérés elkészült a Magyar Királyság és Erdély területére is, ezek a részletes topográfiai térképek egyrészt már régiek voltak, több mint 60 évesek, másrészt a Bécsi Hadilevéltár Térképtárának szigorúan titkos anyaga volt, a magyarok számára megszerzhetetlen. A felmérés alapján készült kisebb méretarányú térképekre ugyanez állt, kéziratos, titkos térképek voltak. Magyarországról a nyomtatásban megjelent egyik legrészletesebb térkép a Lipszky-féle³⁰ térkép volt, amely 1806-ban jelent meg, a Magyar Királyság, Horvát-Szlavonia és Erdély általános térképeként, de részletessége nem volt megfelelő (Ma. 1:480 000). Aszalay³¹ *A Magyar Királyság, Horvát-Szlavónia, a Katonai Határőrvidékek és Erdély általános topográfiai, egyházmegyei, néprajzi, statisztikai térképe* 1830–1838 között jelent meg, de még kevésbé volt részletes (Ma. 1:700 000). Ennél újabb kiadású volt a Schedius – Blaschnek³² nevéhez fűződő Magyarország térkép, amelynek második kiadása 1847-ből való (Ma. 1:469 472).

Tóth Ágostonnak szorosan vett térképészeti tevékenysége viszonylag csekély volt a szabadságharc idején. Az egyik, amelyet érdemes megemlíteni, 1848. november elejéről való. Október 23-án vette át a Szilágysomlyóra áthelyezett 31. honvédszázalaj parancsnokságát, amelynek feladata a Partiumban kibontakozó nemzetiségi zavargások megakadályozása volt. November 2-án megtámadták és elfoglalták Zsibót, amikor jelentették, hogy a Szamos túlszárnyán, Róna faluban több ezer román felkelő gyűlt össze. A 31. honvédszázalaj azonnal támadásba indult, és kiűzte az ellenséget. Ehhez készült Tóth keze munkájaként az eseményekről írt jelentéshez csatolt vázlat: „Róna falu megtámadása.”³³ A rajz ábrázolja a Szamos folyót, a falu alaprajzát, a domborzatot csíkozásokkal jelölt domborzat-ábrázolással, valamint a magyar és román csapatok elhelyezkedését.

Bem tábornok Tóth Ágoston alezredest 1848 decemberében Kolozsvár és vidéke hadiparancsnokává nevezte ki, ahol az építési igazgatóság személyzetének elrendelte a Lipszky-féle térkép nagyítását és javítását.³⁴ A munka sajnos lassan haladt, és befejezetlen maradt, de jelzi Tóth térképekhez fűződő szoros viszonyát, hogy még a parancsnoki beosztás mellett is jutott erre energiája és ideje.

A világsi fegyverletétel után Tóth Ágoston ezredest halálra ítélték, majd büntetését várfogságra változtatták, amelyet Olmützben töltött, ahonnan 1856-ban szabadult.

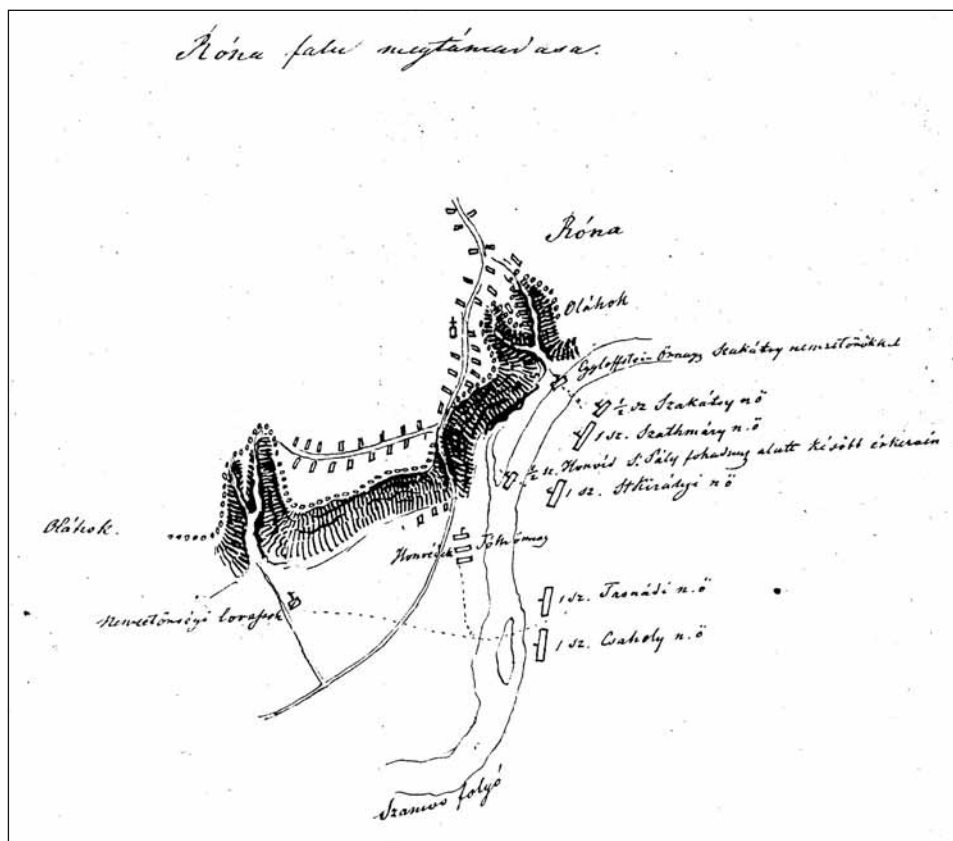
³⁰ Lipszky, Joannes: *Mappa Generalis Regni Hungariae parti umque adnexarum Croatiae, Slavoniae et Confiniorum Militarum Magni item Principatus Transylvaniae*. Pesth, 1806. 12 csatlakozó szelvény. HT B IX a 518.

³¹ Aszalay, Joseph de Szendrő: *Mappa Generalis Topographico-Ecclesiastico-Ethnographico-Statistica Regni Hungariae partiumque adnexarum Croatiae Slavoniae et Confiniorum Militarum Magni item Principatus Transylvaniae*. Wien, 1830–1838. 7 csatlakozó szelvény. HT B IX a 506.

³² Schédius Lajos – Blaschnek Sámuel: *Magyarország, Horvát, Tót, Dalmát és Erdély Országok, a' tenger mellék' és a' végőri vidékek' közönséges posták' és utak' földabrosza – Vollstaendige General Posten- und Strassen-Karte des Königreichs Ungarn*. Pest, 1847. II. kiadás. 9 csatlakozó térszelvény. HT B IX a 519.

³³ Magyar Országos Levéltár H 92. ONöHt. 7598.

³⁴ Ez jelzi, hogy még a Schedius – Blaschnek-féle térkép sem állt rendelkezésére.

Róna falu megtámadása, Tóth Ágoston saját kezű rajza

Először a mezőgazdaságban helyezkedett el, majd 1861-ben Zala megye főmérnöke lett. Itt lehetősége nyílt térképészeti munkára: a Mura mederváltozásait ábrázolta szintvonalas térképen, amely alapján meg is kezdték a kivitelezési munkákat.

Ezt követően ismét gazdálkodott, miközben több szakmai cikket írt a Zala Megyei Gazdasági Egyletnek. A térképezéshez kötődik a Cserta-patak szabályozási tervének elkészítése 1863-ból.³⁵ A szép színes, szintvonalas, kéziratos térkép mérete 101×38 cm, a Pákától délre eső területet ábrázolja, keresztmetszvényekkel, „magassági” és „távolsági” aránymérték található rajta, ölben megadva, a méretarány 1:7200. A vízszabályozás tervét később, 1871-ben a Közmunka- és Közlekedési Minisztérium tárgyalta meg.

1865-től a Keszthelyi Gazdasági Intézet tanára lett, feladata a földműves iskola vezetése volt.

³⁵ Cserta szabályozási terv Ttts. Hetényi okl. Mérnök Úr előmunkálatai használatával, készítette Tóth Ágoston. Zala Megyei Levéltár T 122.

A kiegyezés után

A kiegyezést követően nagyot változott Tóth Ágoston helyzete, elismerték szakértelmét, visszatért a térképész szakmához. 1867. július 29-én kinevezték a Közmunka- és Közlekedési Minisztérium főmérnökévé, egyben a Topográfiai osztály vezetője lett. Ennek az osztálynak a fő feladata az út-, víz- és vasúttérképekhez szükséges alaptérképek létrehozása volt. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharchoz képest az ország térképi ellátottsága alig javult: 1:288 000 méretarányban (az első és második katonai felmérés 1/10-re kicsinyítése) jelentek meg az általános térképek (*General-Karte*) a bécsi Katonai Földrajzi Intézet kiadásában. A történelmi Magyarország területére a következő térképeket adták ki: 1853-ban a Szerb Vajdaság, a Temesi Bánság és a négy Katonai Határőrvidék,³⁶ 1858-ban a Magyar Királyság (kivéve a DK-részt),³⁷ 1863-ban Erdély³⁸ területére jelent meg az általános térkép.³⁹ 1857–1859 között ugyanebben a méretarányban a Magyar Királyság területére a megyetérképeket is kiadták (36 megye).⁴⁰ Sajnos a második katonai felmérés igazi levezetett térképe, az 1:144 000 méretarányú részletes térkép (*Spezialkarte*) a Magyar Királyság területére csak a felmérés teljes befejezése után, 1869–1881 között jelent meg.⁴¹

Indokolt volt Tóth törekvése a Magyar Topográfiai osztály létrehozására. Szervezése nehezen és lassan ment, hiszen szakképzett tisztviselő nem volt, Tóthnak kellett őket betanítani. 1867 őszén Tóth a feleségével nyugat-európai körútra indult az ottani térképezést végző intézmények meglátogatására, hogy tapasztalatot gyűjtsön a Topográfiai osztály önálló intézetté való szervezéséhez. Bécs, München, Stuttgart, Karlsruhe, Párizs, Brüsszel, Berlin, Drezda voltak tanulmányútja állomásai. Bécsben felelevenítette régi kapcsolatait a Katonai Földrajzi Intézet munkatársaival, valamint Hauslab tábornokkal,⁴² aki egyetértett Tóth azon javaslatával, hogy a bécsi Katonai Földrajzi Intézetnek legyen két topográfiai osztálya, egy osztrák és egy magyar, amelyek a katonai felmérést végeznék, ezekkel egyesítve a két ország kataszterét. Ezt az alap gondolatot fejtette ki Tóth Ágoston hazatérése után könyvében, amely Pesten jelent meg Aigner Lajos kiadásában: *A helyszínrajz és földképekészítés történelme, elmélete és jelen állása. Utazási eredmény* címmel.⁴³ A könyvben Tóth a felállítandó Magyar Topográfiai Intézet fő feladatait a következőkben határozta meg: a magyarországi eredeti felvételek elkészítése (felmérés), azok kibővítése (levezetett méretarányú térképek készítése) és egyéb kartográfia munkák. Ehhez szük-

³⁶ Az első katonai felmérés alapján, miután a második ezen a területen még nem zajlott le. HT B IX a 574.

³⁷ Ahol már rendelkezésre állt, a második katonai felmérés, ahol még nem, az első katonai felmérés alapján. HT B IX a 521.

³⁸ Zömmel az első katonai felmérés alapján. HT B IX a 711.

³⁹ Jankó 2007. 81–82. o.

⁴⁰ HT B IX a 520.

⁴¹ A Birodalom számos országára, ahol a felmérés előbb elkészült, már jóval korábban kiadták a részletes térképeket: Salzburg tartomány területére 1810-ben, Alsó-, Felső-Ausztria területére 1821-ben, Tirol területére 1823-ban, Karintia, Krajna, Stájerország területére 1834-ben, Morvaország területére 1844-ben, Csehország területére 1847–1860-ban, Dalmácia területére 1861–1863-ban.

⁴² Franz von Hauslab vezérőrnagy (1798–1883), korábban Tóth helyszínrajz tanára volt a bécsi Hadmérnöki Akadémián. Tóth látogatásakor a bécsi Földrajzi Társaság elnöke volt.

⁴³ Első kiadás 1869-ben, a második 1875-ben látott napvilágot.

ségesnek tartotta egy földrajzi mérnöki kar felállítását. A Bécsi Intézetben is működött 1851–1861 között, a második katonai felmérés meggyorsítása végett. Tóth azt is fontosnak tartotta, hogy az új Intézet ne csak a katonai, hanem a polgári élet igényeit is tartsa szem előtt. A földrajzi mérnöki kar állományát civilekkel ajánlotta betölteni, hogy ezzel elkerüljék a hadseregnél gyakori vezényléseket.

Tóth a jövődő intézmény szervezeti felépítését is kidolgozta, amely kisebb eltérésekkel a Bécsi Intézetét követte. Szó esik arról is, hogy Magyarország mely térképi és egyéb anyagrészeket követel a Bécsi Intézettől: a nagyháromszögelés Magyarországra vonatkozó adatait, 1 példányt a második katonai felmérésből, egyéb nyomtatott térképek nyomólemezeit (például a fent említett 1:288 000 térképéket).

Tóth könyve jól mutatja, hogy szerzője alaposan tanulmányozta a témát, s valaha személyesen is dolgozott a bécsi Katonai Földrajzi Intézetben, ismerte működését. Sajnos, a könyvben foglaltak nagy része csak jóval később, az első világháború után, az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását követően valósulhatott meg, az első önálló magyar térképező szervezet, a m. kir. Állami Térképészet 1922-ben történt létrehozásával, amely a Bécsi Intézet jogutódjaként működött.

1868-ban, könyvének befejezése után Tóth Magyarország térképeket szándékozott készíteni 1:500 000, 1:200 000 és 1:100 000 méretarányban, amelyek hiánypótlóak lettek volna, de csak kéziratban készültek el, kinyomtatásukra pénz hiányában nem került sor.

A Topográfiai osztály ügyében 1868 júniusában bizottság ült össze. Itt felolvasták Tóth javaslatait (amelyek az előbb említett műben jelentek meg), de a Magyar Topográfiai Intézetet önállóan, nemzeti alapon kívánták létrehozni, a kataszteri felmérés alárendeltségében. Ez szemben állt Tóth indítványával, további bizottságok álltak fel, de döntés nem született.⁴⁴ Ezt követően Bécsbe küldték, hogy vegyen részt a magyar kormány részéről a bécsi Katonai Földrajzi Intézet újjászervezésének tárgyalásain.

Az 1860-as évek végére a második katonai felmérés hiányosságai egyre szembeötlőbbek lettek. A háromszögeléseket, felmérést, térképszerkesztést és kiadást végző bécsi Katonai Földrajzi Intézetben 1868 októberében bizottság alakult, amely kitzúta a szervezet átalakítását, hogy képesek legyenek végrehajtani a modern igények szerinti térképezést. Franz Freiherr Kuhn von Kuhnenfeld altábornagy, hadügyminiszter és August von Fligely altábornagy, a bécsi Katonai Földrajzi Intézet igazgatója hangsúlyozták az új felméréshez szükséges technikai és szervezeti alapok létrehozását, minek következtében 1869. április 24-én császári határozat született az Intézmény újjászervezésére.⁴⁵

A magyar kormány képviselőit ezért volt szükség, mert maga a bécsi Katonai Földrajzi Intézet a kiegyezést követően közös intézmény lett. Ennek ellenére, amikor Tóth a tárgyalásokon megjelent, azt tapasztalta, hogy a szabályok már kidolgozva várták és az általa elgondolt Magyar Topográfiai Intézet iránt nagy volt az ellenszenv, azt még csak nem is tervezték.

Az újjászervezett bécsi Katonai Földrajzi Intézet I. Ferenc József császár rendelete alapján (1869. október 9.) megkezdte a harmadik katonai felmérést (1869–1887) az Osztrák–

⁴⁴ A döntést nehezítette, hogy a kataszteri felmérés a Pénzügyminisztériumhoz tartozott, így két minisztérium egyetértésére lett volna szükség.

⁴⁵ *Jankó* 2007. 85. o.

rák–Magyar Monarchia területére, 1:25 000 méretarányban.⁴⁶ A Katonai Földrajzi Intézet kiadásában hamarosan megjelentek az 1:75 000 méretarányú részletes térképek (1873–1889), így végre rendelkezésre álltak a gazdasági fejlődéshez megfelelő alaptérképek. Tóth Ágoston törekvése ellenére a topográfiai térképek kiadása ugyan osztrák kézben maradt, de számtalan magyar edíciójú tematikus és egyéb térképhez szolgáltak alapul.

Tóth Ágoston azt is jól felismerte, hogy a XIX. század végére a felmérési térképek addigi titkossága elévül. A harmadik felmérés kéziratosa, színes 1:25 000 méretarányú szelvényeiről az 1880-as évek elejétől már egyszínű, fényképeszeti úton készült másolatok születtek, több példányban, a szükségletek szerint. Ugyanakkor a második katonai felmérés 1:28 800 méretarányú szelvényeiről is készült egy egyszínű másolat, elég rossz minőségben, amely aztán a két világháború között, az 1920-as évek vége felé került Magyarországra az Állami Térképészet gyűjteményébe, majd onnan 1954-ben a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Térképtárába.⁴⁷ Idővel tehát Tóthnak ez az indítványa is megvalósult, bár addigra a felmérési térképeknek már inkább csak történelmi értékük volt.

1868 novemberében Tóthot kinevezték a Topográfiai osztály igazgatójává, eddig főmérnök volt, de magának az osztálynak az ügye ettől nem oldódott meg. A bécsi Katonai Földrajzi Intézet eközben felszólította a Topográfiai osztályt, hogy a magyarországi utakról készítsen nyilvántartást. Ehhez az 1:288 000 méretarányú megyetérképek (első kiadásuk 1857–1859) példányait küldték meg, amelyeket a megyei mérnököknek kellett helyesbíteni,⁴⁸ amelyet a Topográfiai osztály és a Bécsi Intézet is megkapott volna. Ez a munka sem fejeződött be, újabb, javított kiadása ezeknek a megyetérképeknek nem ismert.

1869. május 4-én Tóth Ágostont szolgálaton kívüli ezredessé nevezték ki, így maradhatott szakmai beosztásában.

Tóth másik tudományos kutatási területe, amelyet szintén tanulmányozott az 1867-es európai körútján, a fokmérés története volt. Kutatásai eredményét 1869. július 12-én olvasta fel a Magyar Tudományos Akadémián, s a következő évben könyvként is megjelent: *Az európai Nemzetközi Fokmérés és a körébe tartozó geodaetai munkálatok. Egy térképpel* (Pest, 1870.). A mellékletként közreadott színes térkép: Az Európai fokmérésnél alapul szolgáló Astronomiai és Geodetai munkálatok.⁴⁹

Ebben az évben a Topográfiai osztály a Dráva szabályozásához topográfiai felmérést végzett, amelyet 1870-ben is folytattak, s 1871-ben szép szintvonalas térkép született.

Tóth az 1870. tavaszi félévétől a Pesti Tudományegyetemen katonai előadásokat tartott,⁵⁰ ahol több tantárgy kötődött a térképészethez: tereptan, térképolvasás, katonai felvétel. Az előadásaihoz szemléltető eszközként dombormű jellegű térképeket készített. Így például a Pó delta változásait, az általa térképezett Mura-szakasz mederváltozásait, Erdély dombortérképét.

⁴⁶ Ezek is kéziratosa szelvények voltak.

⁴⁷ Az 1990-es évek közepén születtek csak jobb minőségű színes, eredeti méretű fénymásolatok, majd ezek alapján készültek a DVD kiadványok.

⁴⁸ Egy ilyen helyesbített példányt a Hadtörténeti Térképtár is őriz, Alsó-Nyitra vármegye térképe, a közigazgatási határok és az utak színessel kiemelve. HT B IX a 2642.

⁴⁹ Ma. 1:10 000 000, mérete 56×43 cm. HT B I c 160.

⁵⁰ Tóth a magyar tisztképzés színteréül a Ludovika Akadémia felállítását szorgalmazta, de ez akkor még nem valósult meg.

A Topográfiai osztály működése eközben akadozott. Kevés költségvetését könyv és térképvásárlásra fordították, de a gyarapodáshoz főleg Tóth, a munkatársak és egyéb adományozók járultak hozzá. A litográfiai osztály is csak papíron létezett.

Tóth Ágoston 1871. május 30-án kapta kézbe az értesítést, hogy a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta, és felkérték a székfoglaló beszéd megtartására.

1871 nyarán a Vág szabályozása kapcsán készült a Topográfiai osztály újabb felmérésre, alapul a Duna régebbi felmérési anyaga szolgált, ehhez a bécsi Katonai Földrajzi Intézetől megkapták a háromszögelési pontokat, amelyet a helyszínen grafikus háromszögeléssel sűrítettek, felmérést végeztek. A szintezést a szabályozással megbízott mérnök végezte. A munka 1872-ben is folytatódott.

Tóth 1871 augusztusában részt vett Antwerpenben a földrajzi kongresszuson,⁵¹ ahol Erdély dombortérképét és öt svájci csataterképét állított ki, amelyek nagy elismerést arattak, éremmel jutalmazták azokat.

1871 szeptemberében, mint a magyar kormány megbízottja, a bécsi Katonai Földrajzi Intézetben tartott európai nemzetközi fokmérés kongresszusán vett részt.⁵²

1871. december 11-én tartotta meg akadémiai székfoglalóját *A földképkészítés jelen állása, amint az képviselve volt az antwerpeni kiállításon* címmel.⁵³ Az előadás végén Hunfalvy Jánoshoz intézett egy felszólítást: „alapíttassék Magyarországon földrajzi társaság”. 1872-ben meg is alakult a Magyar Földrajzi Társaság, elnöke Hunfalvy, egyik alelnöke pedig Tóth Ágoston lett.

1872-ben ismét felmerült a második katonai felmérés szelvényei lemásolásának kérdése. Tóth fényképészeti úton⁵⁴ kívánta a szelvények másolatát, ami 14 000 forint lett volna, és a költségvetésben rendelkezésre is állt az összeg. Ezt a módszert azonban nem fogadták el, a szelvények kézzel történő másolását javasolták, és Tóthot Bécsbe küldték a munka megszervezésére. Ez jóval több pénzbe (előbb 41 250, majd 55 483 forint) és időbe (négy évre tervezték) került volna. Mintalap is készült: ezen azt látni, hogy a halvány, egyszínű, fotolitográfiai úton készült másolatot kézzel színezve, a neveket átírva tették olvashatóvá. Nagy jelentőségű munka, ha elkészül, de nem került rá sor.⁵⁵

1872 nyarán, Tóth komoly betegsége miatt felmerült, hogy nyugdíjazását kéri. Ősszel az is szóba került, hogy a Topográfiai osztály átkerül a Pénzügyminisztériumba, egyesítenék a kataszterrel. A Ludovika Akadémia felállításával a Pesti Tudományegyetemen tartott előadásai is megszűntek.

1873-ban fejezte be tanulmányát az új porosz–francia határról, amelyhez 6 színes, kéziratot térképet mellékelte.⁵⁶ Kiadására ennek sem került sor, a térképek nyomtatása ugyanis igen költséges volt.

⁵¹ Jelentés az antwerpeni geográfiai kongresszusról. 1871. október 2. MTAK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye. Tört. 2-rét. 300. 2. 11. 40.

⁵² Jelentés az európai nemzetközi fokmérés 1871. Szeptemberében Bécsben tartott közgyűléséről, 1871. október 9. MTAK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye. Tört. 2-rét. 300. 2. 11. 41.

⁵³ Ugyanezen a címen 1872-ben nyomtatott formában is kiadta az Akadémia.

⁵⁴ Színes térképről egyszínű fotómásolatot készíteni kétségkívül a tartalom egy részének a veszteséggel jár, bizonyos vonalak olvashatatlaná válhatnak, viszont a leggyorsabb és legolcsóbb módszer volt.

⁵⁵ Tóth annak a gyanújának ad hangot a „Napló”-ban, hogy az összeget választási célokra használták fel.

⁵⁶ Franciaország határa, történelmi és földrajzi tanulmány. MTAK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye. Földr. 2-rét. 13.

1873-ban megtörtént a Topográfiai osztály Pénzügyminisztériumhoz való csatolása, addigra a beosztottak létszáma háromra csökkent. Pénzügyi vonatkozásban a kataszteri felméréshez rendelték alá, így sok nehézség adódott.

A bécsi világkiállításon Tóth kiállítást készített a Topográfiai osztály anyagából, közöttük több dombortérképpel. A kiállított anyagot éremmel tüntették ki.

1873 őszén még utoljára részt vett Bécsben a nemzetközi fokmérés ülésén, amelyről jelentést készített.⁵⁷ Ezt követően benyújtotta lemondását. Az osztály iratait, könyveit, a térképgyűjteményt átadta Péchynek, az Államnyomda igazgatójának. A térképek nagy részét maga Tóth adományozta, utazásai során vásárolt, kapott térképekből.

Naplójában keserűen ír pályája végéről: „Ez volt a dicstelen vége a topográfiai ügyosztálynak, amelyet a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézettel egyenértékűvé akartam kifejleszteni. Túl neveltséges volt ez.”⁵⁸

ANNAMÁRIA JANKÓ

ÁGOSTON TÓTH THE CARTOGRAPHER

Summary

Honvéd Colonel Ágoston Tóth was an outstanding cartographer of the 19th century. He was born in Marcali in 1812. He studied at the Vienna Military Engineer Academy in 1827–1831 where he acquired the basic knowledge of cartography.

After stationing at some military posts, he got to the newly-found Vienna Military Geography Institute in 1840. He took part of the Second Military Mapping Survey of the Austrian Empire (1806–1869) as a surveyor officer from 1842. This year he was surveying around the River Ipoly in the Kingdom of Hungary. His work resulted in a nice, coloured map sheet. In 1843 he surveyed in the southwestern region of Bohemia, but due to a disease his work was completed by other officers. Literature of the topic had already known this, but the exact map sheet has been revealed only by a recent research. As a result, the map sheet surveyed by Tóth, and bearing his name, can now be presented.

Ágoston Tóth made the 'vicinity map of Pétervárad and Újvidék' in 1846, in which he used contour surface representation as an experiment, in addition to hachured mapping. The location of the nine-sheet manuscript map was hitherto unknown, it has been discovered recently at Kriegsarchiv in Vienna.

After the Compromise in 1867, Ágoston Tóth directed his efforts to the founding of an independent Hungarian institute that would carry out topographic mapping. The plan failed, but his outstanding publications helped the renewal of Hungarian scientific life. In recognition of his scholarly work, he was elected corresponding member of the Hungarian Academy of Sciences in 1871.

⁵⁷ Jelentés az európai nemzetközi fokmérés 1873. évi szeptember hó 16–21-ig Bécsben tartott bizottmányi üléséről. MTAK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye. Tört. 2-rét. 300. 2. 11. 44.

⁵⁸ *Irmédy-Molnár* 1938. 231. o.

ANNAMÁRIA JANKÓ

ÁGOSTON TÓTH, LE TOPOGRAPHE

Résumé

Le colonel Ágoston Tóth fut un topographe marquant du 19e siècle. Né en 1812 à Marcali, il fit ses études à l'Académie de Génie militaire de Vienne entre 1827 et 1831 où il acquit aussi les connaissances de base nécessaires à la topographie.

Après plusieurs postes, il fut affecté, en 1840, à l'Institut de Géographie militaire de Vienne qui venait d'être créé. A partir de 1842, il participa en tant qu'officier arpenteur au deuxième arpentage militaire de l'Empire d'Autriche (1806–1869). En 1842, il travailla sur le territoire du Royaume de Hongrie, dans les environs de la rivière Ipoly. Il en résulta une belle section de carte riche en couleurs. En 1843, il fit de l'arpentage dans le Sud-Ouest de la Bohême, mais son travail fut achevé par d'autres officiers à cause de sa maladie. Ce fait était déjà connu, mais il fallait attendre le résultat des dernières recherches pour connaître de quelle section il s'agit. Il devint alors possible de présenter enfin sa section de carte sur laquelle figure aussi son nom.

C'est en 1846 qu'Ágoston Tóth dressa la « carte régionale de Pétervárad et de Újvidék » (Petrovaradin et Novi Sad, aujourd'hui en Serbie) sur laquelle il employa aussi des courbes de niveau dans un but expérimental en plus de la description du relief à striures. Les recherches récentes ont permis de retrouver aux Archives militaires de Vienne cette carte en manuscrit composée de 9 sections.

Après le Compromis avec l'Autriche, Ágoston Tóth concentra ses efforts sur la création d'un institut topographique indépendant en Hongrie, mais ce projet n'a pas abouti. En revanche, ses publications importantes ont contribué au renouveau de la vie scientifique du pays. En reconnaissance de ses travaux scientifiques, il fut élu membre correspondant de l'Académie hongroise des Sciences en 1871.

ANNAMÁRIA JANKÓ

ÁGOSTON TÓTH, DER KARTOGRAPH

Resümee

Honved-Oberst Ágoston Tóth war einer der herausragenden Kartographen des 19. Jahrhunderts. Er wurde im Jahre 1812 in Marcali geboren. Zwischen 1827 und 1831 studierte er an der Technischen Militärsakademie in Wien, wo er auch die für die Kartographie notwendigen Grundkenntnisse erwarb.

Nach mehreren Stationen kam er im Jahre 1840 in das damals neu gegründete Militärgeographische Institut in Wien. Ab 1842 nahm er an der zweiten militärischen Vermessung Österreichs (1806–1869) als Vermessungsoffizier teil. Im Jahre 1842 führte er auf dem Gebiet des Königreichs Ungarn eine Vermessung durch, und zwar in der Umgebung des Flusses Ipoly. Als Folge seiner Arbeit entstand ein schöner, farbiger Kartenabschnitt. Im Jahre 1843 führte er im südwestlichen Teil der Tschechoslowakei eine Vermessung durch, aber die von ihm begonnene Arbeit wurde auf Grund seiner Erkrankung von anderen Offizieren beendet. Dies war in der Fachliteratur auch bisher schon bekannt, aber um welchen Abschnitt es geht, stellte sich erst als Folge einer jüngst durchgeführten Forschung heraus. Auf diese Weise bot sich die Möglichkeit, den von ihm vermessenen Abschnitt, auf dem auch sein Name zu sehen ist, vorzustellen.

Ágoston Tóth erstellt im Jahre 1846 die „Umgebungskarte von Pétervárad (Peterwardein) und Újvidék (Neusatz)“, wo er neben der Reliefdarstellung mit Linien zu Versuchszwecken auch

die Reliefdarstellung mit Höhenlinien anwendete. Der Auffindungsort der aus 9 Abschnitten bestehenden handschriftlichen Karte war bisher unbekannt und wurde ebenfalls vor kurzem durch Forschungen im Kriegsarchiv in Wien aufgedeckt.

Nach dem Ausgleich richtete sich jede Bestrebung Ágoston Tóths darauf, eine eigenständige Institution aufzustellen, das sich mit der ungarischen topographischen Kartographie beschäftigt, wobei dieser Versuch jedoch scheiterte. Mit seiner bedeutenden Fachliterartätigkeit erneuerte er aber das ungarische wissenschaftliche Leben. Als Anerkennung seiner wissenschaftlichen Tätigkeit wurde er im Jahre 1871 zum korrespondierenden Mitglied der Ungarischen Akademie der Wissenschaften gewählt.

АННАМАРИЯ ЯНКО

АГОШТОН ТОТ, КАРТОГРАФ

Резюме

Полковник гонведской армии Агоштон Тот был выдающимся картографом XIX века. Он родился в 1812 году в Марцали. С 1827 по 1831 годы он учился в Венской Военно-Инженерной Академии, где усвоил необходимые для картографии основные знания.

После нескольких военных должностей в 1840 году он попал в созданный в то время Венский Военный Географический Институт. С 1842 года он участвует в качестве офицера-измерителя во вторых военно-измерительных работах в Австрийской империи (1806–1869 гг.). В 1842 году он проводит измерения на территории Венгерского королевства по течению реки Ипой. В результате его работы был создан лист красивых, цветных карт. В 1843 году он проводил измерения в юго-западной части Чехии, однако заболел, и его работа была завершена другими офицерами. Он и до сего времени был известным в специальной литературе, однако о каком именно листе идет речь выяснилось лишь недавно в результате проведенных недавно исследований. Таким образом представилась возможность показать исполненный им лист карт, на котором указано также и его имя.

В 1846 году Агоштон Тот создал карту „Петервард и новая Провинция” где наряду с полосочным рельефным изображением он применяет – в экспериментальных целях – рельефное изображение поверхностей. Место нахождения рукописной карты, состоявшей из 9 листов, до сего времени не было известно, оно было обнаружено также в Венском Военном архиве благодаря недавним исследованиям. После австро-венгерского компромисса все стремления Агоштона Тот были направлены на создание самостоятельного венгерского топографического учреждения, но они не увенчались успехом. Однако значительная профессиональная деятельность специалиста существенно обновила отечественную научную жизнь. В качестве признания научной деятельности ученого в 1871 году он был избран членом-корреспондентом Венгерской Академии Наук.